

1.01
Prejeto 2. 4. 2013

UDK: 339.96(497.1):341.123"1945/1947"

Kornelija Ajlec*

UNRRA¹ v Jugoslaviji in Sloveniji

POVZETEK

Organizacija Združenih narodov za pomoč in obnovo (UNRRA) je začela delovati na ozemlju Jugoslavije 15. aprila 1945, ko je bila vzpostavljena pisarna v Beogradu, 1. avgusta 1945 pa so odprli še regijsko pisarno za Slovenijo v Ljubljani. Pomoč UNRRE Sloveniji in Jugoslaviji je bila zlasti v obliki materialne preskrbe s hrano in z obleko ter mehanizacije za zagon industrijskega in agrarnega sektorja. Delovanje UNRRE v Jugoslaviji je bilo načeloma uspešno, čeprav je prišlo do nekaterih nesoglasij z jugoslovansko oblastjo. Jugoslovanska misija je zaključila svoje operacije 10. junija 1947.

Ključne besede: UNRRA, Jugoslovanska misija, povojna obnova, humanitarna pomoč, Navadni zavod, NAVOD

ABSTRACT

UNRRA IN YUGOSLAVIA AND SLOVENIA

The United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA) started operating in the territory of Yugoslavia on 15 April 1945, when its Belgrade office was established. On 1

* univ. dipl. zgodovinarica, mlada raziskovalka, asistentka, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana; kornelija.ajlec@ff.uni-lj.si

¹ V začetku leta 1943 je britansko zunanje ministrstvo predlagalo ustanovitev posebnega urada, neke vrste zavezniške agencije, ki bo zmožna praktičnih rešitev glede vseh vprašanj, ki se dotikajo begunstva in pomoči po koncu vojne. Predlog je bil podprt in predlagana je bila čim hitrejša ustanovitev, saj so se zagovorniki ideje bali, da bo ustanovitev učinkovite agencije hitro zvođenela. 9. novembra 1943 so predstavniki 44. narodov v Beli hiši v Washingtonu, ZDA, podpisali sporazum o ustanovitvi Uprave Združenih narodov za pomoč in obnovo – UNRRA. S tem sporazumom so se države podpisnice nekoliko pozno, a kljub temu pospešeno začele pripravljati na reševanje težav, ki jih je prinašala osvoboditev okupiranih ozemelj med drugo svetovno vojno. Cilji delovanja organizacije so bili številni, saj so se podpisniki zavezali, da bodo osvobojenim državam pomagali pri zagotavljanju pomoči ob pomanjkanju hrane, obleke in zavetja, pri preprečevanju širjenja nalezljivih bolezni, ponovni vzpostavitvi predvojnih zdravstvenih razmer, pa tudi pri pripravah za vračanje zapornikov in izgnancev na njihove domove ter pri ponovnem zagonu nujno potrebnega kmetijskega in industrijskega sektorja. Več v: George Woodbridge: UNRRA. The History of the United Nations Relief and Rehabilitation Administration. Vol. 1, New York 1950, str. 4; The Agreement for the United Nations Relief and Rehabilitation Administration, 9 November 1943. V: UNRRA. The History of the United Nations Relief and Rehabilitation Administration. Vol. 3, New York 1950, str. 23.

August 1945 a regional office for Slovenia was also opened in Ljubljana. UNRRA aided Slovenia and Yugoslavia especially by providing material supplies like food, clothes and machinery in order to start up the industrial and agrarian sectors. The UNRRA activities in Yugoslavia were mostly successful, even though a few disagreements with the Yugoslav authorities occurred. The Yugoslav mission concluded its operations on 10 June 1947.

Keywords: UNRRA, Yugoslav mission, post-war restoration, humanitarian aid, Procurement Institute (Nabavni zavod – Navod)

Po štirih letih okupacije, upora in državljanske vojne je Jugoslavija dočkala osvoboditev opustošena. Preskrba s hrano je pred vojno temeljila na transportnih povezavah z rodovitnima ravninama rek Donave in Save. Zahodno in južno od njiju so bile vasi samooskrbne, medtem ko ob Jadranu in v gorskih predelih Bosne, Hercegovine, Črne gore ter delih Makedonije nikoli niso imeli dovolj svojega pridelka, da ne bi bili odvisni od vzhodnega rodovitnega pasu. V teh delih je jeseni 1944 vladala lakota, saj je bil uničen celotni transportni sistem, od katerega je bila odvisna preskrba s severovzhoda države, med drugim tudi 57 % železnice skozi donavsko dolino, ki je Jugoslavijo povezovala s sosednjimi državami. Porušenih je bilo tri četrtine mostov (vsi na Donavi in večina na Savi) in precej tunelov ter uničena približno polovica tovornih vagonov. V vsej državi je ostalo na voljo le še 200 tovornjakov, cestne povezave so bile uničene. Enako je bil okleščen vodni promet, saj je Jugoslavija takoj po osvoboditvi lahko uporabljala le 30 % predvojne nosilnosti tovora, uporabni pa sta bili le dve jadranski pristanišči – Split in Dubrovnik. Poškodovane ali uničene so bile tudi kmetije in kmetijska mehanizacija, v večini Jugoslavije je prišlo do 50 % upada delovne živine in živine za prehrano, zahodno od Drine in južno od Save pa je ostalo le še 10 % živine.² Še več, pred vojno je bilo v Jugoslaviji 77 % kmečkega prebivalstva, vendar pa je preostalih 23 % ustvarjalo približno polovico bruto domačega proizvoda. Ti so delali na žagah, ki zdaj niso delovale zaradi pomanjkanja premoga in pogonskih jermen, v predelovalni industriji, rudarstvu in jeklarstvu ali v številnih manjših podjetjih in manufakturah. Večina panog je bila popolnoma ali delno uničenih. Prav tako je bilo uničenih šest ali sedem velikih elektrarn, zato v prvih mesecih po vojni in celo vse do aktivne elektrifikacije države v prvi petletki o njej sploh ne moremo govoriti. Celotna materialna izguba, pomnožena s smrtnimi žrtvami (v Sloveniji je bilo po zadnjih podatkih Inštituta za novejšo zgodovino okoli 100 tisoč, v Jugoslaviji pa nekaj več kot 1.000.000 medvojnih in povojnih žrtev),³ je Jugoslavijo privedla v stanje, ko ni bilo upanja za ohranitev

² D. W. [Duane Wilson op. av.]: Success of a Mission: U.N.R.R.A. in Yugoslavia. V: The World Today. Vol. 2, No. 8. London 1946 (dalje D. W., Success of a Mission), str. 377.

³ Smrtne žrtve med prebivalstvom na območju Republike Slovenije med drugo svetovno vojno in neposredno po njej. Metodologija in historiat popisa smrtnih žrtev. Dostopno na: Zgodovina Slovenije – Sistory, <http://www.sistory.si/zrtve/historiat>, 21. 12. 2012.

prebivalstva v deficitarnih področjih, kot tudi ne možnosti, da bi dosegla predvojno stanje brez pomoči iz tujine.⁴

Edina pomoč, na katero je Jugoslavija v tem obdobju lahko računala, je bila pomoč, ki jo je nudila UNRRA, Uprava združenih narodov za pomoč in obnovo. Jugoslavija jo je zaradi političnih zadržkov dokaj težko sprejela. Vzajemno nezaupanje Jugoslavije na eni in držav dobaviteljic pomoči na drugi strani bi kaj kmalu povzročilo, da bi bila pomoč bodisi zavrnjena bodisi bi jo odrekli. Nezaupanje je bilo seveda do neke mere razumljivo, saj sta javnost in politično vodstvo UNRRO neizpodbitno enačila z Združenimi državami Amerike in Veliko Britanijo ter njihovo vojsko, čeprav jo je ustanovilo 44 držav, med njimi tudi Jugoslavija. Zavezniki so bili nezaupljivi zaradi komunističnega režima, ki se je po vojni vzpostavljal v državi. Zaradi ideološko-političnega razlikovanja držav dobaviteljic in prejemnic pa UNRRINA pomoč niti sam namen načeloma nepolitične organizacije velikokrat nista bila cenjena. UNRRA je želela vzpostaviti zaupanje na podlagi avtonomnosti, saj je preprečila vse poskuse ZDA in Velike Britanije, da bi regulirali dotok materialne pomoči. Z zagotavljanjem celotne pomoči je vodstvo organizacije doseglo cilje Združenih narodov ne glede na politične poglede. Nezaupanje v Jugoslaviji pa je začelo pojemati šele po podpisu zadnjega od treh sporazumov marca 1945, ki je dokončno zarisal smernice delovanja UNRRE v Jugoslaviji in umestitev po narodnosti ruskega načelnika UNRRINE misije.⁵

Sporazumi, ki so urejali delovanje UNRRE v Jugoslaviji

Delo UNRRE na ozemlju Jugoslavije so, kot smo že omenili, urejali trije sporazumi: Kairski sporazum, podpisan 3. aprila 1944 med UNRRO in Sedežem zavezniške vojske na Balkanu; sporazum med jugoslovanskim odporniškim gibanjem in Vrhovnim poveljnikom zaveznikov v Sredozemlju, podpisan 19. januarja 1945, ter sporazum med UNRRO in vlado Demokratične federativne Jugoslavije (DFJ), podpisan 24. marca 1945.

S Kairskim sporazumom so se začele priprave uprave UNRRE, da bi delala kot predstavnik zavezniške vojske v času vojne v Jugoslaviji. Prvi načrti so bili pripravljene znotraj UNRRINE misije za Balkan v Kairu poleti 1944. Avgusta so del osebja, zadolženega za Jugoslavijo, premestili v italijanski Bari, kjer so čakali na vstop v Jugoslavijo in bili med tem opazovalci v pogajanjih med zavezniškim uradom za vojaško zvezo (ML)⁶ in jugoslovansko vlado. Ta pogajanja so bila ključna za vstop UNRRE v Jugoslavijo, saj je Narodni komite osvoboditve (NKOJ) Kairski sporazum razumela kot kršitev jugoslovanske suverenosti. Ob podpisu omenjenega sporazuma ni bil namreč prisoten noben član jugoslovanske vlade, saj so zvezniki menili, da bodo ne

⁴ George Woodbridge: UNRRA: The History of the United Nations Relief and Rehabilitation Administration. Vol. II, New York 1950 (dalje Woodbridge, UNRRA, II), str. 138–139.

⁵ D. W., Success of a Mission, str. 376.

⁶ Military Liaison.

le Jugoslavijo, pač pa celotni Balkan osvobodili sami in da bodo sami tudi določili pravila, pod katerimi bodo dostavljali humanitarno pomoč v času vojaških operacij.

Pogovori na pogajanjih za novi sporazum so se pretežno vrteli okoli vprašanja nepristranske distribucije pomoči v Jugoslaviji. Jugoslovanska vlada je namreč želela prevzeti celotno distribucijo in šele po treh mesecih so sprejeli kompromisno rešitev. Josip Broz Tito je osebno apeliral na direktorja UNRRE Herberta Lehmana, da mora biti Jugoslavija upravičena do takojšne pomoči ter da mora NKOJ dobiti sedež v Svetu UNRRE. Slednji prošnji je Svet ugodil in na mesto predstavnika kraljeve vlade v izgnanstvu Konstantina Fotića imenoval Rudolfa Bičanića. Vprašanje takojšne pomoči ni bilo odvisno od Sveta in direktorja UNRRE, pač pa od zavezniških vojaških oblasti, ki pa zaradi pravil glede operacij in omejene zmožnosti Jugoslavije za prejem pomoči prošnje ni odobrila. Pogajanja so se končala 19. januarja 1945, ko so sporazum, ki je bil napisan tako, da bi prevzem UNRRA speljala brez posebnih težav, podpisale jugoslovanske oblasti in Vrhovni poveljnik zaveznikov v Sredozemlju. Po sporazumu je bil vojaški Urad za zveze (ML) zadolžen za transport zalog jugoslovanskim oblastem v pristanišča, ki so jih določali skupaj, med tem ko so jugoslovanske oblasti skrbele za distribucijo. V Jugoslavijo so zavezniki napotili tudi 300 članov osebja ML in UNRRE, ki so skrbeli za tekoče delovanje, Jugoslavija pa se je tudi zavezala, da bo dala na voljo zavezniškemu osebju vse stavbe in infrastrukturo za nadzor distribucije.

Pogajanja za samostojen sporazum med Jugoslavijo in UNRRO je Rudolf Bičanić začel 17. oktobra 1944 v Washingtonu. Nadaljnja pogajanja so potekala še decembra istega leta v Londonu, kjer sta se v pogovore z direktorjem Lehmanom vključila tudi minister za informiranje Savo Kosanović in Titov predstavnik Vladimir Velebit. Pogajalci so se hitro sporazumeli glede sprejema opazovalcev in porabe denarja, vendar so jugoslovanski pogajalci direktorju svetovali, naj odlaša z nadaljnjimi pogajanja, dokler UNRRA ne bo uspela podpisati sporazuma z »združeno jugoslovansko vlado«. Ko je Tito 7. marca 1945 imenoval začasno vlado DFJ, je bil ta pogoj dosežen. Na vabilo nove jugoslovanske vlade je Roy F. Hendrickson, namestnik generalnega direktorja za oskrbo na sedežu UNRRE, odletel v Beograd, kjer sta z Nikolo Petrovićem, ministrom za trgovino in prehrano, 24. marca 1945 podpisala sporazum UNRRA-Jugoslavija, ki je sledil vzorcu, zapisanem že v sporazumu iz Barija. Pomemben dodatek je bilo priporočilo UNRRINEGA Podkomiteja za zmožnost plačevanja, ki je tri tedne pred podpisom razglasil Jugoslavijo za nezmožno plačevanja humanitarne pomoči. Tako je podkomisija določila na podlagi dokazil, ki jih je predložila jugoslovanska vlada.⁷

UNRRA v času vojaškega obdobja

Večkrat je bilo omenjeno vojaško obdobje, kateremu je sledilo obdobje mirovdobskih nalog. V temu obdobju, od 19. januarja do 15. aprila 1945, je bil za zavezniško pomoč zadolžen zavezniški Urad za zveze. Sporazum med jugoslovanskimi

⁷ Woodbridge, UNRRA, II, str. 140-143.

oblastmi in Vrhovnim poveljnikom zaveznikov v Sredozemlju (lahko mu rečemo kar Barijski sporazum) je določal, da ima osebje UNRRE v Jugoslaviji avtoriteto in zmožnost samostojnega delovanja pri pripravah za prevzem popolne odgovornosti za dobavo humanitarne pomoči. Od 300 članov osebja, ki ga je Urad za zveze poslal v Jugoslavijo, jih je bilo 50 članov osebja UNRRE. Ti so se v prvih mesecih spoznavali s terenskimi okoliščinami in z vzpostavljanjem stika z jugoslovansko oblastjo, predvsem v tistih divizijah UNRRE, ki so prevzele delo Urada za zveze kot prve.⁸ Hkrati sta Urad za zveze in UNRRA naletela tudi na nekaj logističnih težav. Zaradi pomanjkanja komunikacije se je pogosto dogajalo, da so se tako skupine UNRRE kot Urada za zveze isti dan pojavile v istemu kraju, kjer so delale enake poizvedbe in s tem vzbujale sumničavost lokalnega prebivalstva. Prav tako je jugoslovanska vlada nerada privolila v izdajo 300 dovolilnic za vstop in gibanje v državi, ki sta bila tako rekoč brez nadzora in zato nihče ni točno vedel, kaj zavezniško osebje pravzaprav počne. Obdobje vojaškega nadzora je tudi škodovalo ugledu UNRRE, ker so jo ljudje začeli povezovati z vojaškim vohunjenjem.⁹

Delovanje UNRRE v Jugoslaviji (14. april 1945 – 10. junij 1947)

Sedež UNRRE je bil v Beogradu, kjer je delovala tudi regijska pisarna za Srbijo. Druge regijske pisarne so bile v Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu, Skopju in Cetinju, hkrati pa je bila v Splitu še dodatna pisarna za oskrbo Dalmacije in Like. UNRRA je v Jugoslaviji ustanovila tudi pristaniške pisarne najprej v Dubrovniku, Splitu in Šibeniku, z osvobajanjem ozemlja pa še v Trstu, na Reki in v Solunu (ki je deloma oskrboval Makedonijo). Nabavne pisarne za Jugoslavijo so delovale v Rimu, Livornu in Parizu. Sedež UNRRE je bil odprt 14. aprila 1945, a je načelnik misije, Rus Mihael Aleksejevič Sergejčik¹⁰ prevzel vodstvo šele 19. maja. Misija si je delila rak rano vseh UNRRINIH misij, to je pomanjkanje kompetentnega osebja. Vodje divizij za računovodstvo in kadrovske službe so se pogosto menjavali, s tem pa se je stalno menjevala njuna politika. Težave so nastale tudi pri novačenju lokalne delovne sile, saj je jugoslovanska vlada nemalokrat zavrnila zaposlitev tega kadra. Največ zaposlenih je bilo avgusta 1946, ko je število doseglo 518 ljudi, ki so zastopali 16 narodnosti. Posebnost UNRRINE Jugoslovanske misije je bila pisarna za Terenske operacije in distribucijo, ki je bila ustanovljena 14. septembra 1945 in je bila odgovorna neposredno Sergejčiku.¹¹ Misija je komunicirala z vlado preko Oddelka za tujo blagov-

⁸ Divizija za poljedelstvo je prešla pod UNRRO 7. marca 1945, za zdravje 21. marca 1945 in oskrbo 25. marca 1945.

⁹ Woodbridge, UNRRA, II, str. 143.

¹⁰ Sergejčik je bil po izobrazbi inženir. Med vojno je deloval kot izvršni častnik vladne agencije Sovjetske zveze v Iranu, ki je zagotavljala oskrbo za sovjetsko vojsko. Viri ga opisujejo kot visoko organiziranega in vnetega častnika ter izjemno spretnega diplomata pri dogovarjanju z jugoslovanskimi oblastmi. Njegova pomanjkljivost je bila popolno nepoznavanje angleškega jezika. Več v: Woodbridge, UNRRA, II, str. 144.

¹¹ Vendar pa te pisarne ni nikoli v celoti priznaval Oddelek za oskrbo, saj je preveč vpadala v delokrog oddelka.

no menjavo Ministrstva za trgovino in preskrbo v Beogradu. Oddelek je ustanovil Zavod za izredna javna naročila, imenovan Zavod ali ZZVN. Uradniki Zavoda so predstavljali zvezno vlado in so skupaj z regijskimi pisarnami UNRRE reševali distribucijske težave. Skupaj so določali oskrbne programe, preko Zavoda pa je misija tudi urejala sprejem in predajo zalog v pristaniščih ter pridobivala potrebna dovoljenja za člane osebja znotraj države. Predstavniki Zavoda so kot del osebja na jugoslovanskih ambasadah v Londonu in Washingtonu igrali pomembno vlogo tudi pri nabavi zalog v tujini. Svoje predstavnike so imeli tudi na sedežu UNRRE in Evropske regionalne pisarne (ERO), kjer so koordinirali stališča vlade, Jugoslovanske misije, sedeža UNRRE ali ERO ter proizvajalcev zalog. S samostojnim delovanjem predstavnikov Zavoda v tujini so tako pospešili nabavo zalog, ki bi bile izgubljene, preden bi dobili odobritev iz Beograda.¹²

Pomoč

Jugoslavija je UNRRO primarno zaprosila za materialno pomoč, saj je stremela k temu, da bi sama vzpostavila socialno službo ter sheme za socialno varstvo. Tako je zaprosila za tujo pomoč v okviru materialne preskrbe, torej hrane, specialne prehrane za otroke, oblačila in postelje ter posteljnino za javne zavode. UNRRA pa je bila prvotno organizacija, ki je nudila pomoč v obliki zdravstva in socialne pomoči, vendar je tovrstne strokovnjake Jugoslavija zavračala. Jugoslovanska misija se je tako morala spreobrniti iz socialne ustanove v ustanovo za dobavo materialnih sredstev.¹³ Edina socialna služba, ki se je ohranila, je bila maloštevilna zdravstvena služba. UNRRA je dobavila t. i. prašne pištole, DDT, cepivo za boj proti malariji v Makedoniji ter opremo za kloriranje in čiščenje vodnih zalog. Zdravstveno osebje UNRRE je med zimo 1945/46 s številnimi cepljenji vodilo uspešno kampanjo v boju zoper tifus,¹⁴ največjo zapuščino pa zapustilo na področju plastične kirurgije. Po osvoboditvi je Jugoslavijo namreč obiskal Sir Harold Gilles in opazil veliko število ranjencev, ki bi jim rekonstrukcijska kirurgija pomagala k polnejšemu življenju. V Jugoslaviji kirurgi tedaj niso imeli večjih izkušenj s to vejo kirurgije, zato se je odločil, da bo spodbudil UNRRO k ustanovitvi izobraževalnega programa v Srbiji, hkrati pa prepričal Ministrstvo za zdravstvo Velike Britanije, da zagotovi ekipo za poučevanje. Britanija je poslala tri ekipe, ki so v izpraznjeni stavbi Bolnišnice trgovske mladine vzpostavili angleško vojaško terensko bolnišnico, ki so jo pripeljali iz Italije. Bolnišnica je imela 120 ležišč in dve operacijski dvorani, kjer so od novembra 1945 do januarja 1947 opravili več kot tisoč operacij. V operacijski dvorani so operirali po en domači kirurg in štirje kirurški pripravniki, ki jih je nadzoroval eden izmed angleških plastičnih kirurgov.¹⁵ Prav ta podvig je požel največ hvaležnosti tako v jugoslovanski vladi kot v

¹² Woodbridge, UNRRA, II, str. 143-145.

¹³ D. W., *Success of a Mission*, str. 377.

¹⁴ Prav tam, str. 379.

¹⁵ Dragan Vučović: *The Development of Anaesthesia in Serbia*. V: *Anaesthesia News*. London, junij 2008, str. 17.

javnosti. Oprema in deloma obnova bolnišničnih kapacitet je rešila življenje tisočim bolnikom, v nekaterih predelih, kot npr. v Makedoniji, pa je celo povečala kapacitete. Če je bilo pred vojno v Makedoniji 9 bolnišnic, je UNRRA v obdobju po koncu vojne povišala število na 17 in s tem število postelj z 869 na 1700.¹⁶

UNRRA je le s težavo ugotavljala, kakšne so bile dejanske potrebe Jugoslavije. Sprva se je zdelo, da so bile neomejene. Prvi popis prehranskih potreb je nakazal, da je imela vsaka hiša vzhodno od reke Save in zahodno od reke Drine na voljo za preživetje le manjšo vrečo koruze, srečnejši pa še kakšno kravo ali nekaj ovc, s katerimi so prevetrili zimske mesece. Dobava hrane je bila tako nujna, vendar so to težavo lahko uredili le s pomočjo saniranja in vzpostavljanja cestnih in železniških povezav. UNRRA je skupaj z jugoslovansko vlado vzpostavila načrt, v katerem je državo razdelila na tri cone:

1. cona: cona lakote je obsegala Dalmacijo, Črno goro, Bosno z izjemo severnega predela, dele Hrvaške, predvsem pa Liko in Kordun ter tudi del Istre. V tej coni je živelo 3 milijone ljudi, ki so imeli na voljo le še za dva meseca ali manj žita, kar je pomenilo, da bi morali skoraj vso zalogo hrane pridobiti od UNRRE;
2. cona: cona pomanjkanja je obsegala preostanek Hrvaške in celotno Slovenijo, kjer so ocenili za približno 50 % pomanjkanja in so potrebovali pomoč UNRRE, da so nadoknadili izpad;
3. cona: samozadostna ali cona presežkov je obsegala Srbijo in Vojvodino, kjer uvoz hrane za ohranjanje sprejemljivega standarda ni bil potreben kljub slabi letini leta 1945. Še več, ta predel je bil sposoben pridelati zadosten višek hrane za vzdrževanje Beograda in predelov z manjšim obsegom pomanjkanja, kot so bili Makedonija in Sandžak ter predel severne Bosne.

Ocenjeno je bilo, da bo treba na mesec uvoziti 69 tisoč ton žita in moke za potrebe prve in druge cone. Toda materialno oskrbo so oteževale logistične težave, ki jim je botrovala tudi nezmožnost sprejema blaga. Edini delujoči pristanišči v času vojaškega obdobja od aprila do junija 1945 sta bila Split in Dubrovnik, kjer pa so lahko izkrcali in odposlali naprej po Jugoslaviji le majhne količine blaga. Oprema obeh pristanišč je bila poškodovana, delovne sile pa je bilo zaradi slabe prehrane premalo ali pa ni bila dovolj učinkovita. Železniška povezava z notranjostjo, ki ni bila dobra že v času pred vojno, je bila popolnoma uničena. V tem obdobju sta obe pristanišči sprejeli le okoli 40 tisoč ton zalog na mesec, kar je bilo občutno premalo. UNRRA in jugoslovanska vlada sta morali zagotoviti sprostitev tega »pristaniškega čepa«. Ustanovili so transportni direktorat, ki je koordiniral cestni in železniški transport, ki je bil na voljo, hkrati pa so v obeh pristaniščih uvedli delo v treh izmenah. Do julija 1945 so tako povečali mesečni promet pristanišč na 100 tisoč ton, decembra 1945 pa na 200 tisoč ton. Vendar so do takrat odprli še druga pristanišča, vključno s Trstom, in vzpostavili glavno železniško linijo do Beograda. UNRRA je dovolj zgodaj ocenila potrebno količino hrane, ki jo je dobavljala v zadostni meri vse do marca 1946, s tem

¹⁶ Woodbridge, UNRRA, II, str. 145.

pa je preprečila humanitarno katastrofo. Decembra 1945 je pošiljko povečala, zato je lahko vlada pripravila dva- do trimesečno zalogo za oddaljene zasnežene predele države. Deset tisoč tovornjakov iz Italije, ki jih je UNRRA dobavila do konca leta 1945, je zaloge še pravočasno dostavilo v notranjost države.¹⁷ Od marca do junija 1946 je UNRRA začela dobavljati le še tretjino potrebne količine hrane, saj je Jugoslavija na priporočilo vodstva Misije začela akumulirati pošiljke z redukcijo količine, namenjene žitnim nakaznicam. To je bilo nujno, ker UNRRA ni dobila zadostne količine pošiljk za drugo četrtletje 1946, s čimer bi zadostila potrebam držav prejemnic.¹⁸ Sicer pa je jugoslovansko poljedelstvo to leto doseglo precejšnje uspehe. Napovedano je bilo, da naj bi žetev dosegla 80 % predvojne količine pridelanega žita, kar bi pomenilo, da Jugoslavija pozimi 1946/47 ne bi potrebovala novih dobav hrane.¹⁹ Ob bleščečih napovedih prihajajoče žetve jugoslovanska vlada ni poskrbela za zbiranje zimskih zalog, zato jo je presenetila do tedaj druga največja suša v stoletju, po kateri je ostalo le približno 75 % predvojne količine pšenice, manj kot 50 % predvojne količine koruze, veliko opustošenje pridelka za krmo ter popolno opustošenje stročnic in krompirja. Tako so bile napovedi prenačljive, saj je domača pridelava dala le 25 % predvojne pridelave. Temu je spomladi 1947 sledila še ena suša, ki je dala le 15 % predvojne pridelave poljščin. Ker pa UNRRA ni več pošiljala žita, hkrati pa so s preostalim proračunskim denarjem že kupili mleko, meso, maščobo, olje in krompir, se je Jugoslavija znašla v nezavidljivem položaju. A je kljub temu da ni kopicila zalog, leta 1946 Albaniji podarila 10 tisoč ton pšenice v času novembrskih poplav in posodila še dodatnih 20 tisoč ton Romuniji, ki jih ni mogla vrniti pred naslednjo žetvijo. Šele sredi novembra je priznala, da potrebuje nov uvoz hrane za leto 1947, vendar pa UNRRINI misiji ni dala jasnih številke glede količine rezervnih zalog ali potrebne količine za uvoz, s čimer je zavlačevala z reševanjem nastale krizne situacije. Šele v začetku februarja 1947 je Misija pridobila dovolj informacij, da je lahko zaprosila Washington za prioriteto pošiljko vsaj 100 tisoč ton koruze, 25 ton leče, 50 tisoč ton krompirja, 10 tisoč ton mesa in 15 tisoč ton maščobe. Istega meseca so ukiniteli dnevno zalogo kruha za vse, razen za fizične delavce, marca pa tudi zanje. Vendar za odobritev odpošiljanja hrane ni bil pristojen sedež UNRRE v Washingtonu, pač pa Mednarodni svet za nujno preskrbo s hrano (IEFC). Kljub priporočilom veleposlanstva ZDA v Jugoslaviji je IEFC naposled odobrila le 30 tisoč ton hrane do konca junija 1947, od katere je bila več kot tretjina že odposlane. Ameriška vlada namreč ni verjela, da Jugoslaviji preti večja lakota kot sosednjim državam, Kanada pa iz svojih rezerv ni želela primakniti niti najmanjšega deleža.²⁰

Živilske nakaznice so dolgo časa predstavljale nepravičen sistem porazdelitve prehrane, kar je bila spet posledica premajhnega števila operativnih prevozov. Tako je prebivalstvo Sarajeva skorajda stradalo, medtem ko je bila Dalmacija relativno dobro

¹⁷ Prav tam, str. 148.

¹⁸ D. W., *Success of a Mission*, str. 377-378.

¹⁹ International Emergency Food Council.

²⁰ Woodbridge, UNRRA, II, str. 156.

prehranjena. Šele januarja 1946 je bila vzpostavljena proga Dubrovnik – Sarajevo in takrat je tudi ta predel dobil zadostne količine hrane. Živilske nakaznice so pretežno dovoljevale 300 gramov žita na osebo, 450 gramov za delavca na lažjem delovnem mestu in 600 gramov za fizičnega delavca. Kot smo že nakazali, je celotna pomoč v obliki hrane temeljila na žitu, saj je običajen porabnik živilskih nakaznic dobil le približno 30 gramov maščobe na mesec. Za povrh je imela UNRRA precejšnje težave z dobavo živine. Pozimi 1945/46 je lahko zagotovila le 10 tisoč vojaških mul in 5 tisoč glav preostale živine. Nekaj živine je prišlo preko Trsta, a ne dovolj. Sploh za dobavo živine ni bilo pravih pogojev, saj je bila okrnjena količina krme. Računali so, da bo v državi dovolj živine šele v sredini petdesetih, in UNRRA se je dobro zavedala, da to pomeni kronično pomanjkanje maščob, mesa in svežega mleka.²¹ Dobava mleka v prahu je bila zadostna, saj ga je bilo dovolj, da so ga otroci v coni lakote dobivali po pol litra na dan. A pri porabi mleka je bilo treba javnost pa tudi jugoslovansko vlado še dodatno osveščati. Predvsem slednja ni videla prednosti, ki jih ima mleko v prahu v boju s podhranjenostjo, ki je sicer prizadela vse skupine prebivalstva, še najbolj pa otroke. S podhranjenostjo so bili posebej prizadeti predeli Bosne, o tem je poročal tudi dr. Alexander P. Meiklejohn, ameriški prehranski strokovnjak, ki je obiskal Sarajevo marca 1946. V poročilu je zapisal, da je število primerov rahitisa v Sarajevu višje kot kjerkoli drugje v Evropi.²²

Pošiljke oblačil niso bile tako nujne kot pošiljke hrane, pa vendar potrebne. V številnih predelih so ljudje pričakali zimo v poletnih oblačilih. UNRRA je skušala pomanjkanje nadomestiti s pošiljkami surove volne in bombaža, hkrati pa so začeli z razmeroma hitrim vzpostavljanjem tovarn tekstila. Te so hitro zagnali, a jih je pestilo pomanjkanje primerne in izurjenega kadra. Kljub temu je prišlo do prodaje novih oblačil precej pozno, in sicer šele 1. aprila 1946 v Beogradu. Popolnoma novih oblačil pred tem ni bilo moč kupiti. Do konca leta 1946 je uvoz tekstilnih surovin že dosegel predvojne količine, prav tako pa so tovarne začele ustvarjati zadostno količino oblačil za jugoslovanski trg in do februarja 1947 je bilo na voljo dovolj oblačil, da je bilo kmečko prebivalstvo dovolj oblečeno za zimo.²³ Skupaj so oblačila, narejena iz surovin UNRRE, in že narejena oblačila, ki jih je dobavila UNRRA, dosegla število 50 tisoč ton, kar je v povprečju predstavljalo po en plašč in moško ali žensko obleko ali pa dva kompleta spodnjega perila za dve tretjini prebivalstva. Še vedno pa je kronično primanjkovalo obutve. Ob začetku delovanja UNRRE je bilo ocenjeno, da kar 90 % prebivalstva potrebuje novo obutev, medtem ko jo je do konca leta 1946 UNRRA uspela zagotoviti le za tretjino prebivalstva.²⁴

Obnova poljedelstva je zaradi velike izgube delovne živine slonela predvsem na mehanizaciji. UNRRA je namreč dobavila 4000 traktorjev²⁵ in 6000 plugov. Trak-

²¹ D. W., *Success of a Mission*, str. 380.

²² Susan Armstrong-Reid, David Murray: *Armies of peace: Canada and the UNRRA years*. Toronto 2008, str. 218.

²³ Woodbridge, UNRRA, II, str. 160.

²⁴ D. W., *Success of a Mission*, str. 379.

²⁵ Načrtovana je bila dobava 7000 traktorjev.

torje so sicer uporabljali precej omejeno, saj zanje ni bilo rezervnih delov, pa tudi ne dovolj voznikov, zato je UNRRA odprla šolo za traktorje v Zemunu, predelu Beograda.²⁶ Poslala je tudi potrebno količino semenskega žita in polovično količino gnojila, skoraj 40 tisoč ton. Dobavila je še 10 tisoč ton pesticidov, tudi strihnina, ki so ga v času mišje kuge uporabili v Vojvodini. Da so lahko žito odpošiljali naprej po državi, so oskrbeli še 14 tisoč ton vreč in vrečevine.²⁷

Ko iščemo omembe delovanja UNRRE v Sloveniji in Jugoslaviji, najdemo predvsem zapise o gospodarski rehabilitaciji. Prav ta segment je vlada v Beogradu tudi največ poudarjala in spodbujala, stekla pa je takoj in po načrtu. Pri obnovi so hkrati želeli, da bi dodeljevali materialna in denarna sredstva le tisti industriji in panogam, ki bodo ocenjena kot »najnujnejša in najpotrebnejša za ostalo gospodarsko obnovo in gospodarsko življenje sploh«.²⁸ Obnova se je najprej začela v premogovništvu, rudnikih in energetiki, nadaljevala pa v tekstilni, papirni in usnjarski industriji. Dokumenti ali literatura ne navajajo, kakšen vpliv so na to obnovo imela UNRINNA sredstva, gotovo pa je, da so številne pošiljke pripomogle k hitrejšemu zagonu. Industrijo je najbolj oviralo pomanjkanje premoga in koksa, ki ga je pred vojno Jugoslavija večinoma uvažala iz Nemčije, od tam pa v prvih letih po vojni ni uvozila ničesar. Do oktobra 1945 se je sicer izkop premoga gibal okoli 50 % predvojnega dosega, saj je UNRRA v panogo vložila več kot 7 milijonov dolarjev rudarske opreme, a to še ni bilo dovolj.²⁹ Edine branže, ki so uspešno delovale v obsegu predvojne produkcije, so bili premogovniki bakra in svinca, ki so dobili 603 tone dinamita za razstreljevanje, nekatere tekstilne tovarne in cementarna v Splitu. Pomanjkanje koksa je terjalo minimalni obseg delovanja železarske in jeklarske industrije, s čimer niso dosegali povpraševanja po premostitvenem materialu.³⁰ Žage za les so bile pomembne za izgradnjo novih bivališč, zato je UNRRA dobavila dele za 44 novih žag in 433 strojev za delo v gozdovih. Dobavila je še 25 premikajočih se mlinov, ki so imeli dovolj moči za potrebe žetve leta 1946. Štiri tisoč ton kavstične sode je zagnalo steklarsko industrijo, razširilo tekstilno industrijo in izdelavo mil.³¹

UNRRIN vložek v Jugoslavijo je bil relativen: bil je razmeroma velik v primerjavi s kapaciteto njenih virov, hkrati pa precej majhen glede na opustošenje, ki ga je Jugoslavija utrpela. Do sredine leta 1946 je bilo v Jugoslavijo dobavljenih 1.600.000 ton zalog, od katerih je več kot 1.000.000 ton predstavljala hrana. Tonaža je večja kot predvojna količina uvoza, vendar je pravzaprav ni moč natančno primerjati glede na to, da je Kraljevina Jugoslavija uvažala predvsem surovine, hrane pa tako rekoč ne.

²⁶ Woodbridge, UNRRA, II, str. 158.

²⁷ D. W., *Success of a Mission*, str. 380.

²⁸ Jože Prinčič: *Obnova slovenske industrije v letu 1945*. V: *Kronika*, 1988, št. 1–2, str. 68–71.

²⁹ Woodbridge, UNRRA, II, str. 159.

³⁰ D. W., *Success of a Mission*, str. 380–381.

³¹ Woodbridge, UNRRA, II, str. 159–160.

UNRRA v Sloveniji

Stanje po osvoboditvi je bilo v Sloveniji nezavidljivo, saj je bila večina poljedeljskega in industrijskega sektorja popolnoma opustošena. Gospodarsko je Slovenija nazadovala že z okupacijsko prepolovitvijo na italijanski in nemški del, s čimer so bile otežene tradicionalne trgovske in oskrbovalne poti. Mnogi kraji so bili v času vojne požgani in skoraj v celoti uničeni, Jesenice in Maribor pa so bombardirali zavezniki. Človeške žrtve so se poleg drugih posledic poznale tudi na trgu izurjene delovne sile. Dodatno so Nemci iz obsavskega in obsotelskega pasu deportirali približno 100.000 Slovencev, s čimer so dodatno opustošili območje. Slovenija je, kot smo že zapisali, v načrtu UNRRE pristala v coni 2, coni pomanjkanja, saj je bilo treba uvoziti kar 50 % potrebščin. To je pomenilo, da je bilo kar 70 % slovenskega prebivalstva odvisno od humanitarne pomoči UNRRE,³² ki je redno prihajala vse do sredine leta 1947.

Ljubljana je v toku UNRRINI operacij v Jugoslaviji postala osrednje skladiščno in napotitveno mesto, saj leži na križišču poti med Trstom in Zagrebom. Prve pošiljke so dosegle Slovenijo junija 1945, dva meseca po osvoboditvi, 7. julija 1945 pa je v tržaško pristanišče prispela prva UNRRINA ladja.³³ V Ljubljani so od 15. aprila 1946 prevzeli tudi 30 železniških kompozicij vojaških zalog iz Francije, Belgije in Nemčije.³⁴

26. julija 1945 je iz Beograda v Ljubljano pripotoval v imenu UNRRE Bernard J. Forbes.³⁵ S pomočjo slovenske vlade je dobil pisarniške prostore na Emonski cesti 2 in 1. avgusta 1945 je UNRRA v Ljubljani odprla regijsko pisarno, ki je bila prva izmed petih v Jugoslaviji.³⁶ 29. julija 1945 je pripotoval še Duane Wilson, ki je prevzel vlogo predstavnika direktorja misije, medtem ko je Forbes postal regionalni oficir. Že konec meseca so Wilsona odpoklicali nazaj v Beograd in pisarni je naslednjih pet mesecev načeloval Forbes v dvojni vlogi. Nato je prišel v Ljubljano Kanadčan Boris Rubinstein, ki pa je na poziciji predstavnika direktorja misije ostal le štiri mesece, ko je Forbes spet prevzel vse naloge. Ker je bila pisarna brez administrativnega oficirja kadrovsko okrnjena, je nekoliko nazadovala pri nalogah pregledovanja distribucije blaga in zalog. Zagato je Forbes reševal z zaposlitvijo sposobnega lokalnega administratorja. Sicer je zaposlovanje domačega prebivalstva predstavljalo precejšno težavo, saj je le malo ljudi dobro znalo angleščino. Na srečo je Forbes vsaj pasivno govoril srbohrvaško. V času največje aktivnosti UNRRE v Sloveniji je bilo v pisarni zaposlenih 12 ljudi: predstavnik direktorja misije, terenski oficir, administrativni asistent,

³² The United Nations Archives and Records Management Section (ARMS), S-1021-0024-20. Monographs. Yugoslavia. Vol. II. Office of Field operations and Distribution. Attachment 4, str. 1.

³³ Jože Prinčič: Unrra in druga gospodarska pomoč Zahoda. V: Slovenska kronika XX. stoletja. 1941–1995. Ljubljana 1996, str. 120.

³⁴ ARMS, S-1021-0024-20. Monographs. Yugoslavia. Vol. II. Attachment 4, str. 12–13.

³⁵ V nekaterih virih, predvsem časopisnih, imenovan tudi kot Bernard Ford. V članku je uporabljeno ime, ki ga podajajo UNRRINI arhivski viri. Več o Bernard Ford v: St. Petersburg Times, 6. 10. 1946, str. 9, Yugoslavia Blocks Probe into Use of UNRRA Funds.

³⁶ ARMS, S-1021-0024-20. Monographs. Yugoslavia. Vol. II. Attachment 4, str. 1.

dva tolmača in en prevajalec, tipkarica, avtomobilski serviser, dva voznika, kuharica in služkinja. Skozi celoten obstoj se je v kadrovskih vrstah zvrstilo 15 zaposlenih šestih različnih narodnosti, med njimi Američan, dva Angleža, Kanadčan, Rus, osem Slovencev in dva Hrvata. Zaposleni, ki so glede na raznolikost narodnosti dobesedno predstavljali Združene narode, niso delali razlik med različnimi hierarhičnimi stopnjami in narodnostjo zaposlenih. Navada je bila, da so tako tuji zaposleni kot domačini ter morebitni tuji obiskovalci obedovali dvakrat na dan za isto mizo. Na sploh so viri ljubljansko lokalno osebje zelo hvalili kot predano svojemu delu in pisarni, kar pa ni veljalo za lokalno osebje iz drugih regionalnih pisarn, posebej iz Srbije, nad katerim so se večkrat pritoževali. Zagotovo pa je bila pisarna kadrovsko podhranjena glede na naloge, ki jih je morala opravljati.³⁷

UNRRA je imela glede na pogodbo z jugoslovansko vlado kar pet temeljnih nalog:

1. Prva naloga UNRRE v Sloveniji je bila bolj reprezentativne narave, saj so morali zaposleni predstavljati organizacijo po vsej Sloveniji, vzpostaviti odnose s slovenskimi ministri, njihovimi namestniki in pomočniki, da bi tako pridobivali informacije o zalogah in njihovi distribuciji ter se posvetovali o politiki UNRRE.
2. Druga naloga se je dobave zalog dotikala bolj neposredno, saj so morali zaposleni pregledovati transporte ter nadaljnjo distribucijo zalog v Sloveniji prek terenske inšpekcije in spremljanja medijskih objav. Terenske inšpekcije so izvajali pogosto, saj so s tem nadzorovali dejansko distribucijo zalog in materialne pomoči v različnih ustanovah, kot so bolnišnice, otroške ustanove, tovarne in kmetije, prav tako pa so spraševali tudi potrošnike. Z inšpekcijami so preverjali delo lokalnih distribucijskih uradnikov, dokumentacijo distribucije in stanje skladiščenih zalog. Medijskemu poročanju so podobno kot inšpekciji namenjali precej pozornosti. Vse relevantne članke so prevajali in pošiljali na sedež misije v Beograd. Prav tako so opozarjali na napake v člankih in skrbeli, da so načela, sporazumi in dejavnosti UNRRE postali znani in razumljivi širši slovenski javnosti.
3. Tretja naloga republiške pisarne je bila pisanje različnih poročil, ki so jih pošiljali v Beograd dvakrat ali trikrat na mesec. Poročila so se dotikala vseh vidikov oskrbe in distribucije zalog: distribucije, industrijske rehabilitacije, agrarne rehabilitacije, odnosov z javnostjo, zdravstva, razseljenih oseb, transporta, hrane, obleke in tekstila. Poleg tega so v Beograd pošiljali mesečna finančna in administrativna poročila.
4. Četrta naloga, ki jo je opravljal vodja pisarne, je bilo usklajeno delovanje z delegatom z Zavoda za izredne nakupe v Sloveniji. Z njim sta se dogovarjala o vseh pogledih interesov UNRRE in njenega delovanja. Preko njega je vodja pisarne tudi komuniciral z vsemi ostalimi uradniki.
5. V peti točki nalog je pisarna v Ljubljani skrbela za celotno osebje UNRRE, ki je delovalo v Sloveniji, jim zagotavljala prenočišče in hrano.³⁸

³⁷ ARMS, S-1021-0024-20. Monographs. Yugoslavia. Vol. II. Attachment 4, str. 4-6.

³⁸ Prav tam, str. 3-4.

Tako kot vsaka druga regionalna pisarna je tudi slovenska delovala skoraj v celoti samostojno in v skladu z v naprej znanimi predpisi. Komunikacija s sedežem v Beogradu in drugimi regijskimi pisarnami je bila namreč dolgotrajna, saj je potekala izključno preko Terenske službe in Divizije za distribucijo. Je pa pisarna sama vzpostavila vsakodnevno kurirsko povezavo s Trstom in tako zagotovila pravočasno dobavo blaga in zalog iz pristanišča. Kurirska služba je nudila tudi hitre prevoze za tuje goste, ki so s svojo prisotnostjo ustvarili pomemben segment delovanja ljubljanske pisarne. Na mesec jih je Slovenijo obiskalo kar 70, predvsem UNRRINIH specialistov in novinarjev, in za vse je morala pisarna zagotoviti nastanitev, prehrano in prevoz.³⁹

UNRRA je ocenjevala, da so bili njeni odnosi s slovensko vlado dobri, kar je posledično vplivalo na uspešno delovanje ljubljanske pisarne. UNRRINI specialisti, ki so poučevali lokalne strokovnjake in delavce, so korektno sodelovali z uradniki na specifičnih področjih in tako pridobivali ustrezne informacije. UNRRA je odnos slovenskih uradnikov do pisarne in njenega osebja ocenjevala kot spoštljivega in je poročala le o dveh incidentih. Prvi se je dotikal dobave zalog, ko so tovornjak z UNRRINIM blagom zaustavili na meji. UNRRA je urgirala preko predstavnikov v Ljubljani in nato poročala, da do novih zastojev pri prevozu blaga ni več prihajalo. Drugi incident se je zgodil na ljubljanski železniški postaji, kjer je bilo uradnikom UNRRE brez dodatnih pojasnil zaukazano, naj vlak zapustijo. Pisarna in vodja Misije v Beogradu sta protestirala pri slovenski in zvezni vladi, kjer so zagotovili, da v prihodnje takih incidentov ne bo več.⁴⁰ Pisarna je v poročilu posebej pohvalila odnose s predstavnikom jugoslovanske zvezne vlade generalom Stokom, ki je deloval na Zavodu za izredna javna naročila v Ljubljani, in njegovim osebjem. Zavod je pisarni UNRRE redno in hitro dostavljal informacije, ki jih je pisarna zahtevala za delovanje operacij, prav tako pa je izjemno učinkovito in hitro organizirala vse sestanke z lokalnimi ministri in drugimi uradniki. Skupaj so pripravljali družabne večere, kjer so se delavci zavoda in pisarne spoznavali ter prispevali k dobremu sodelovanju. Zaradi dobrih odnosov z Zavodom je pisarna vzpostavila tudi prijateljske stike z različnimi ministrstvi, pri čemer je izpostavila ministrstvo za trgovino in preskrbo ter ministrstvo za industrijo in rudarstvo. Vodja pisarne Forbes je prijateljske odnose označil za ključne, saj je tako vzdušje prispevalo k temu, da so se lahko predstavniki brez večjih težav ali sumničenj pogovorili tudi o neprijetnih zadevah.⁴¹

Dober javni ugled je pisarna vzpostavljala preko medijskih objav. V prvih mesecih so opažali, da je UNRRA premalokrat omenjena v slovenskem časopisju, zato so januarja 1946 sklicali novinarsko konferenco, na kateri so zaprosili slovenske medije, da objavljajo več informacij o UNRRI in njenem delu, saj domača javnost še vedno ni dovolj informirana glede namenov organizacije, ki dostavlja humanitarno pomoč v slovenske domove. Pisarna je bila zadovoljna z izkupičkom novinarske konference,

³⁹ Prav tam, str. 12.

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Več v: ARMS, S-1021-0024-20. Monographs. Yugoslavia. Vol. II. Office of Field operations and Distribution. Attachment 4, Appendix 4, Extract from Fortnightly Report dated February 6, 1946, str. 1.

saj je poročala, da je slovensko časopisje pogosteje poročalo o delovanju jugoslovanske misije. Novinarska poročila so se osredotočala predvsem na distribucijo zalog UNRRE, prav tako so nekajkrat pripravili natančna navodila, kako uporabljati suho hrano, kot so mleko in jajca v prahu, ki jo je v paketih pošiljala vojska ZDA.⁴²

Tako mleko kot jajca v prahu so bila v Sloveniji novost. Pred drugo svetovno vojno je bila Slovenija usmerjena v samopreskrbo prebivalstva, zlasti z živili in kurjavo. Enako velja za večja slovenska mesta, kot so Ljubljana, Maribor, Celje, Novo mesto, pa tudi Trst, ki so imela bogato kmetijsko zaledje, iz katerega so vsakodnevno dobivali živila. Večina mestnega prebivalstva se je tako vse do sredine 20. stoletja preskrbovala z živili in pridelki iz bližnje agrarne okolice. Dodatno so obstajale še t. i. trgovine s kolonialnim blagom, ki so prodajale uvožena živila, katerih cena je bila znatno višja, zato si jih večina ni mogla privoščiti. Mestno prebivalstvo je trpelo največje pomanjkanje v času druge svetovne vojne, saj je bila preskrba z živili kljub uvedbi živilskih nakaznic pomanjkljiva in neredna. Skoraj nujna je bila dobra volja sorodnikov in prijateljev na podeželju, ki so uspeli tihotapiti, prodajati in menjavati dobrine na črnem trgu. Dokler se agrarna dejavnost ni ponovno zagnala, so bili UNRRINI paketi nujni. Prvi paketi so bili na Slovenskem razdeljeni novembra 1945, sestavljali pa so jih prepečenec, po ena konzerva stisnjene šunke in slanine, posušena polenovka, oranžno obarvan sir, zavitek kave, zavitek čaja, konzervirano mleko, mleko v prahu, praženi arašidi, kikirikijevo maslo, marmelada, žvečilni gumi, zavitki čokolade ali kakava, sladkor v kockah in zavitkih, jajca v prahu ter manjši zavitki cigaret. V nekateri paketih so bila tudi neznana živila, kot so slani in sladki krekerji, koruza v slani vodi, sadne ploščice in ribji puding. Ker so bili nekateri okusi Slovincem zoprni, so jih raje uporabljali za krmljenje živine. Med hrano, ki je prebivalci v začetku niso radi jedli, so bila tudi jajca v prahu, t. i. Trumanova jajca. Mleko v prahu so nemalokrat zakuhali s premalo vode in ga uporabljali za namaz na kruhu ali sladico. Distribucijo paketov je izvajal Rdeči križ, ki je le-te delil po vrtcih, šolah in bolnišnicah. Nekatere družine so paket dobile le nekajkrat na leto, velikost in vsebina pa sta bili odvisni od narave poklica odraslih ter števila družinskih članov. Največje pakete so dobili fizični delavci, srednji obrtniki, ki so opravljali srednje težka dela, majhne pa navadni delavci.⁴³

Nekaj UNRRINE prehrane je bilo namenjene tudi prodaji na prostem trgu, vendar le ob uporabi živilskih nakaznic. Cene je uravnavala vlada, prodajali pa so jo lahko le v lokalnih državnih prodajalnah, t. i. zadrugah ali pooblaščenih trgovinah. Distribucija prehrane je potekala po strogi administrativni lestvici. Slovenija je bila razdeljena na 5 okrožij in 27 okrajev. Ministrstvo za trgovino in preskrbo je po tej administrativni razdelitvi organiziralo tudi distribucijo hrane in oblačil tako, da so v vsakem okrožju in srezu odprli pisarno. Sreze so razdelili v kraje, to so bile bodisi

⁴² ARMS, S-1021-0024-20. Monographs. Yugoslavia. Vol. II. Attachment 4, str. 11.

⁴³ Maja Godina Golja: Oblikovanje sodobnega potrošnika. O spremembah v preskrbi in pridelavi živil na Slovenskem. V: Etnolog: glasnik Slovenskega etnografskega muzeja. Ljubljana 2008, str. 97-100.

večje vasi ali občine, ki so imele svoje odbore za distribucijo, v katerih je bilo od 4 do 9 članov. V vsakem srezu je bilo od 30 do 40 krajev. Mesta so bila razdeljena v kvarte oziroma rajone, ti pa na posamezne ulice. Vsak kvart in ulica sta imela svoj distribucijski odbor. Ulični, kvartni in krajevni odbori so imeli popise vseh oseb, ki so v njih stanovali. Vsebovali so vse podatke, ki so nato določali, do kakšne pomoči je posameznik upravičen: ali je fizični delavec, begunec, izgnanec ali partizan, količina je njegova količina živilskih zalog, če jih ima, kakšen pridelek prideluje, če ima polje ali vrt, itd. Na podlagi teh informacij so odbori izdajali živilske nakaznice. Če je nekdo imel kmetijo, na kateri je gojil pšenico, ni bil upravičen do živilske nakaznice za žito in kruh. Prve nakaznice so dobile glede na poročilo UNRRE privilegirane skupine, in sicer težki fizični delavci, otroci, ki so dobili prehrano glede na starostna obdobja (0-1, 1-4, 4-18 let), nosečnice, ki so s potrdilom osebnega zdravnika dobile še dodatne živilske nakaznice, ter starejši od 65 let. Podobno kot nosečnice so dodatne nakaznice s potrdilom zdravnika dobili oboleli. Odbori so določali mesečno količino izdanih nakaznic, saj so morali zagotoviti dobavo blaga lokalnemu skladišču NAVODA (Nabavni zavod), ki ga je nato posredoval zadrugam. Za oblačila je moral posameznik zaprositi pri lokalnem odboru za vsak posamezni kos. Zaradi hudega pomanjkanja oblačil so bila pravila za dodeljevanje zelo stroga. Tako so od tistih, ki so med vojno ostali doma, pričakovali, da bodo lahko obdržali zadostno količino oblačil za najnujnejše potrebe, razen če so bili izpostavljeni slabemu ravnanju. Partizanom, beguncem ali tistim, ki so lahko dokazali kakšen drug status, zaradi katerega so bili upravičeni do novih oblačil, so prošnje odobrili. Po odobritvi je bil posameznik s potrdilom napoten v pisarno sreza, kjer so mu izdali kupone. S kuponi je lahko nato v zadrugi kupil kose oblačil, za katere je zaprosil. Če so bila na zalogi, seveda. Tisti, ki za nakup živil in oblačil niso imeli svojih sredstev, so bili prav tako podvrženi zapletenemu postopku odborov. Popolnoma obubožanim je ministrstvo za socialno skrbstvo izdajalo denarna sredstva, s katerimi so lahko kupovali živila v zadrugah. Tisti, ki so imeli nekaj živilskih rezerv, so pa bili brez denarja, so dobili pobotnice za točno določena živila, ki so jim zagotovila izdajo teh živil v zadrugi. Tudi zadrugi je blago poplačalo ministrstvo za socialno skrbstvo. Največjo težavo v distribucijski mreži so predstavljale povezave, tako cestne kot komunikacijske. Zadruge in pooblaščen trgovci so le s težavo dosegli obolele in ostarele upravičence v odročnih krajih. Nekaj tovarnjakov je za dobavo zalog v zadruge dobil NAVOD, vendar je bila njihova kapaciteta večino časa nezadostna. Slovenija je bila med zadnjimi prejemnicami novih tovarnjakov, saj so bili ti še bolj potrebni v drugih delih Jugoslavije, predvsem v Dalmaciji in Bosni. Dobiček od prodaje UNRRINIH zalog je večinoma prehajal v blagajno Sklada za rehabilitacijo v Beogradu. Ostali denar je pobiral Zavod za izredna javna naročila, s katerim je financiral pisarne v Trstu, Splitu, na Sušaku, v Prestranku in Ljubljani.⁴⁴

⁴⁴ ARMS, S-1021-0024-20. Monographs. Yugoslavia. Vol. II. Office of Field operations and Distribution. Attachment 4, appendix 2, Distribution in Slovenia: Monthly Report. 7. november 1945, str. 1-4.

Domnevne nepravilnosti pri distribuciji blaga in grožnja z ukinitvijo misije

UNRRA je v Jugoslavijo poslala več kot 2 milijona ton potrebščin. Velik del teh zalog je prešel Slovenijo na poti v druge republike ali pa so ostale v Sloveniji za nadaljnjo distribucijo. Ekstremni primeri nepravilnosti, povezani predvsem s prekupčevanjem na črnem trgu, so bili odkriti v Trstu in Livornu, veliko govoric pa je prepredalo tudi Jugoslavijo.

Pisarna v Ljubljani je dobivala poročila, da prihaja do napačne distribucije in izginjanja zalog, čemur je po njenem mnenju botrovala predvsem zapletena politična situacija. V prvih mesecih obstoja pisarne so se pojavljale govorice, da si je zaloge prisvajala jugoslovanska vojska. Novembra 1945 so se v ljubljanski pisarni ukvarjali z ribjimi konzervami, ki so bile enake tistim, ki jih je UNRRA dobavila za civiliste. Konzerve so se pojavile v vojaških kantinah in so jih lahko kupovali le vojaki. Predstavniki UNRRE so se obrnili na Zavod, ki je ugotovil, da je republiški zavod za nabavo NAVOD sprostil 50 tisoč konzerv na trg racionalizirane prehrane, kjer pa naj bi celotno zalogo pokupila jugoslovanska vojska. Uradniki na NAVODU so priznali napako in zmešnjavo, ki naj bi jo povzročili, kasneje pa naj do takih zmešnav ne bi več prihajalo.⁴⁵ Zaradi tovrstnih primerov je skušala pisarna še povečati dejavnosti na terenskih inšpekcijah ter tako dobiti bolj objektivno sliko distribucije, ne da bi se zanašala zgolj na govorice. Zaradi že omenjenih kadrovskih težav pa popolno preverjanje ni bilo možno. Hkrati se zdi, da je bilo učinkovito preverjanje nemalokrat ovirano in inšpektorji UNRRE pravzaprav niso imeli prostega dostopa do vseh skladišč, čeprav bi jih po sporazumu morali imeti. Fiorello La Guardia, naslednik Herberta Lehmana na mestu generalnega direktorja UNRRE v Washingtonu, je na podlagi poročila o napačni distribuciji UNRRINEGA blaga poslal v Jugoslavijo komisijo, ki naj bi preiskala obtožbe. Poročilo o domnevnih nepravilnostih v distribuciji so mu predali štirje uradniki UNRRE iz Jugoslavije, med njimi Bernard Forbes, ko so se vrnili v Washington. Poročali so, da naj bi si JLA predvsem prilastila vprežno živino, ki naj bi v času Tržaške krize tovorila topove in čete na pozicije v bližino Trsta. La Guardia je tudi izjavil, da poročilo ni bilo prvo, ki se je dotikalo nepravilnosti v Jugoslaviji, zato se je UNRRA zatekla k tako drastičnemu ukrepu.⁴⁶ Okoli 27. septembra 1946,⁴⁷ ko so jugoslovanske oblasti prejele novico o napotitvi komisije v Jugoslavijo, je prišlo do aretacije ameriškega državljana, inženirja Roberta Burnupa,⁴⁸ ki je prišel v državo pet mesecev prej kot UNRRIN in-

⁴⁵ ARMS, S-1021-0024-20. Monographs. Yugoslavia. Vol. II. Attachment 4, str. 8.

⁴⁶ UNRRA je odposlala v Jugoslavijo komisijo, da preišče pritožbe, da gre relief, poslan narodu v Jugoslaviji, v resnici za partizansko vojsko. V: Ameriška domovina, 7. 10. 1946, naslovnica.

⁴⁷ Utica Daily Press, 8. 10. 1946, str. 2, UNRRA Engineer Says Slavs Held Him 9 Days as Spy.

⁴⁸ Burnup je aretacijo komentiral 7. 10. 1946 v Rimu, ko so ga jugoslovanske oblasti 5. oktobra izpustile in je bil na poti v ZDA. Izjavil je, da ga je ob 4. uri zjutraj aretiralo pet agentov v civilu, ki sprva niso pojasnili, zakaj ga iščejo. Burnup je izvlekel žepni nož, s katerim se je želel braniti, a naj ga ne bi uporabil. Novinarjem sicer ni želel pojasniti, kako so jugoslovanske oblasti z njim ravnale, je pa povedal, da so ga izprašali tako civilni kot uniformirani agenti. Po izpustitvi so mu predali kovček z njegovim osebnim imetjem, vseboval pa je tudi spisek stvari v njegovem stanovanju, ki so ga agenti

štruktor za težko mehanizacijo. Jugoslovanske oblasti so ga glede na poročila medijev obtožile zbiranja informacij o moči in številčnosti JLA.⁴⁹ Dokumenti nudijo še nekoliko natančnejši opis obtožb. 24. septembra 1946 naj bi se Burnup v Beogradu sestal z neimenovanimi pročetniškimi elementi. Tem naj bi izročil sporočilo, ki naj bi bilo izrazito nenaklonjeno novi Jugoslaviji, hkrati pa vsebuje elemente vojaškega vohunjenja. V sporočilu naj bi med drugim zaprosil za informacije o lokaciji razporejenih divizij JLA, njihovem poveljniškem kadru, oborožitvi pehote, artilerije in drugih oboroženih enot, sestavi in oborožitvi letalstva, ruskih častnikih v Jugoslaviji ter kontaktne informacije posameznikov, ki bi lahko delili še nadaljnje zaupne informacije. Iz zapisa sporočila, v katerem je pisalo, da je Burnup oseba, ki uživa popolno zaupanje, so izhajale tudi domneve, da Burnup ni bil le posrednik sporočila, temveč ključni vohunski akter.⁵⁰ Novico o aretaciji je ameriško zunanje ministrstvo prejelo že na dan aretacije. Veleposlaništvo ZDA v Beogradu je ministrstvu sporočilo, da je od vodje Jugoslovanske misije Sergejčika zahtevalo ukrepanje, ki bi od zvezne vlade zahtevalo takojšnjo izpustitev Burnupa, in zagotovitev sporazuma, ki bo v prihodnje spoštoval imuniteto oficirjev UNRRE.⁵¹ Že 1. oktobra je s pismom posredoval tudi La Guardia, ki je pisal neposredno Josipu Brozu Titu. V njem je Tita opozoril na 6. člen sporazuma med UNRRO in Jugoslavijo, ki je določal imuniteto za UNRRIN kader ob izvajanju uradnih pristojnosti. Zato je La Guardia zahteval takojšnjo izpustitev Burnupa. Če pa je storil kaznivo dejanje izven svojih uradnih pooblastil, je La Guardia zahteval popoln dostop do informacij in podrobnosti obtožnice. Dodatno je zahteval še možnost obiskov v katerikoli ustanovi bi bil pridržan ter popoln dostop do pravne pomoči. Morebitno neizpolnitev zahtev je La Guardia podkrepil z grožnjami o takojšni ustavitvi vseh transportov pomoči v Jugoslavijo, odpoklicem celotnega osebja UNRRE in takojšnjim zaprtjem Jugoslovanske misije. La Guardia je Titu dal tridnevni rok za odgovor do 4. oktobra popoldne, saj naj bi 5. oktobra zjutraj izdal nalog za izpolnitev vseh izrečenih groženj.⁵² 4. oktobra je vodja Jugoslovanske misije Sergejčik poslal v Washington telegram, ki je sporočil, da je v avdienci s Titom dobil zagotovila, da bodo Burnupa izpustili, vendar zahteva od UNRRE, da ga odpokličejo z njegovega uradnega mesta v Jugoslaviji. Hkrati naj bi Tito dobil zagotovilo, da aretacija ni spremenila prijateljskega odnosa Jugoslavije do UNRRE. Na koncu poročila je Sergejčik zapisal Titovo

verjetno pozabili. Na koncu je še omenil, da so se agenti zelo zanimali za knjižico, ki je vsebovala spisek prostozidarskih lož in njihove simbole. Več v: Prav tam.

⁴⁹ Jugoslovanske oblasti so aretirale ameriškega inženirja. V: Ameriška domovina, 7. 10. 1946, naslovnica; The Pittsburg Press, 5. 10. 1946, str. 18, UNRRA Engineer to be Released.

⁵⁰ La Guardia and Wagner Archives (AIGW), šk. 26B1, mapa 15. Fiorello H. LaGuardia Documents Collection. UNRRA Series. Poročilo s celotno obtožnico zoper Roberta Burnupa. 5. oktober 1946.

⁵¹ AIGW, šk. 26B1, mapa 15. Fiorello H. LaGuardia Documents Collection. UNRRA Series. Telegram veleposlanika ZDA v Jugoslaviji Richarda Pattersona ameriškemu State Departmentu o aretaciji Roberta Burnupa. 27. september 1946.

⁵² AIGW, šk. 26B1, mapa 15. Fiorello H. LaGuardia Documents Collection. UNRRA Series. Telegram Fiorella La Guardia Josipu Brozu Titu v povezavi z aretacijo Roberta Burnupa. 1. oktober 1946.

trditev, da od La Guardia ni dobil telegrama, v katerem je slednji zagrozil s skrajnim ukrepom ukinitve UNRRINE pomoči Jugoslaviji.⁵³ Vendar pa je 5. oktobra zjutraj, na dan, ko je naj bi La Guardia izdal ukaz za izpolnitev groženj, Tito vendarle poslal telegram, v katerem je v treh točkah odgovoril na zahteve direktorja UNRRE. V prvi točki je poudaril, da Burnup ni bil aretiran v povezavi z njegovim delom za UNRRO. V drugi točki je razložil, da je bil obtoženi zasačen v procesu vojaške špijonaže, in v tretji točki, da so UNRRINI uradniki Burnupa že obiskali in se z njim pogovorili. Dodal je še, da ga bodo kljub dokazom o njegovem težkem zločinu izpustili in mu ukazali zapustiti državo.⁵⁴ Še istega dne so iz Titovega urada na sedež UNRRE v Washington poslali še en telegram, da so Burnupa že izpustili iz pripora.⁵⁵ Poleti istega leta je jugoslovanska vojska nad Nišem sestrelila ameriško vojaško letalo, ki je letelo na redni kurirski liniji Rim – Beograd – Bukarešta. Skupaj z aretacijo Roberta Burnupa sta incidenta povzročila nemalo napetosti med Američani, zaposlenimi v Jugoslovanski misiji, kot tudi v odnosih med ZDA in Jugoslavijo. Zahodni mediji jugoslovanskim razlogom za aretacijo niso verjeli, saj so zapisali, da je verjetni razlog preusmerjanje pozornosti z napovedane UNRRINE preiskave, ki naj je jugoslovanske oblasti ne bi želele. Mediji so citirali Bernarda Forbesa, da govorice o preusmerjanju zalog UNRRE niso potrjene, je pa še dodal, da je težko priti do kakršnihkoli zaključkov, saj so bili inšpektorji v primeru poskusa pregleda prehrabnenih skladišč nemudoma obtoženi špijonaže. Kasneje je dodal, da glede stanja v Sloveniji nima nikakršnih dokazov, da odhaja hrana v vojsko namesto k civilnemu prebivalstvu. Dobivali pa naj bi precej poročil o takšnem ravnanju, ki naj bi jim jih podajali nasprotniki jugoslovanske vlade. Ta poročila so preverjali, a niso odkrili nobenih nepravilnosti. Neimenovani uradnik UNRRE je dodal, da je bolj verjetno, da vojska preusmerja predvsem pomoč za agrarno dejavnost in industrijo, saj lahko z njo utrjuje svojo infrastrukturo, kot so ceste in letališča.⁵⁶ Komisija, ki jo je imenoval La Guardia, je prispela v Beograd že 5. oktobra 1946. Sestavljali so jo Alfred G. Katzin, višji predstavnik UNRRE, C. Hart Schaaf, namestnik direktorja za zaloge pri ERO,⁵⁷ in Jean Burnay, odgovoren za zvezo pri ERO. UNRRINA komisija je za namene preiskave opravila razgovore z britanskim, s francoskim, sovjetskim in z ameriškim veleposlanikom, jugoslovanskimi ministri, ki so bili ključni za delovanje UNRRE, zaposlenimi na sedežu misije in v regionalnih pisarnah, ter celo s Titom. Naposled je prišla do zaključka, da jugoslovanska vlada ni kršila sporazuma med UNRRO in Jugoslavijo ter da je njena največja težava le v postopnem

⁵³ AIGW, šk. 26B1, mapa 15. Fiorello H. LaGuardia Documents Collection. UNRRA Series. Telegram Mihaela Sergejčika Fiorellu La Guardii v povezavi z aretacijo Roberta Burnupa. 4. oktober 1946.

⁵⁴ AIGW, šk. 26B1, mapa 15. Fiorello H. LaGuardia Documents Collection. UNRRA Series. Attention LaGuardia, Director General from Josip Broz Tito, 5. oktober 1946.

⁵⁵ AIGW, šk. 26B1, mapa 15. Fiorello H. LaGuardia Documents Collection. UNRRA Series. Telegram iz urada Josipa Broza Tita, ki obvešča sedež UNRRE v Washingtonu o izpustitvi Roberta Burnupa. 5. oktober 1946.

⁵⁶ St. Petersburg Times, 6. 10. 1946, str. 9, Yugoslavia Blocks Probe into Use of UNRRA Funds.

⁵⁷ Evropska regijska pisarna = European Regional Office.

deljenju informacij, kar pa je bil glede na mnenje komisije le odraz nepopolnega vladnega administrativnega aparata. Komisija se je trudila zmanjšati nezaupanje med ZDA in Jugoslavijo, a ji to ni uspelo. Namesto tega je poskusila izboljšati odnose med Jugoslovansko misijo in veleposlaništvom ZDA z ustanovitvijo UNRRINEGA ameriško-angleško-francosko-sovjetskega odbora za zveze, na ustanovitev katerega pa je imela pripombe Sovjetska zveza.⁵⁸

Republiška pisarna je opazila še druge nepravilnosti. Tako so na primer zasledili, da so dobrine UNRRE v Sloveniji v več primerih prihajale na prosti trg, čeprav je bila preprodaja prepovedana. Pisarna je tem prekrškom sledila predvsem preko tiska in s pregledom dobrin, ki so bile na voljo v trgovinah. Ugotavljali so tudi, da so nekatere pakete UNRRE dobivale skupine, ki do njih niso bile upravičene. Predvsem so opazili veliko povpraševanje po mleku v prahu. Druge napake, ki so jih opazili v pisarni, so izhajale še iz napačne uporabe UNRRINIH tovornjakov, ko so ti namesto humanitarne pomoči prevažali vojaške potrebe. UNRRA se je v takih primerih takoj obrnila na Zavod, ki je vsako domnevo tudi preverjal. Preiskava je pokazala, da naj bi bili tovornjaki posojeni jugoslovanski vojski za en dan ali pa za zgolj en sam prevoz. Kasneje je slovenska vlada izdala navodila, da se morajo UNRRINA vozila uporabljati izključno za prevoz UNRRINIH dobrin. Skoraj vsa vozila za Jugoslavijo je UNRRA predajala na meji t. i. Morganovi liniji med Svobodnim tržaškim ozemljem in Jugoslavijo/Slovenijo. Prevezemalo jih je Državno avtobusno in prevozniško podjetje Slovenije (DAPPS),⁵⁹ za katerega pa je veljalo, da je imelo pomanjkljivo administrativno politiko ter da je prihajalo do poškodovanja UNRRINIH vozil in druge strojne opreme. UNRRA je zoper nepravilnosti nastopila s poročilom, ki je vznemirilo vlado v Beogradu, saj je sprožila disciplinske postopke zoper odgovorne.⁶⁰ Februarja 1946 je vlada uvedla nove živilske nakaznice. Racionirana preskrba, torej razdeljevanje živil (moke, mesa, sladkorja itd.) in industrijskih izdelkov (oblačila, obutev itd.) prebivalstvu s kartami in nakazili je sicer obstajala vse od maja 1945,⁶¹ a tokrat je šlo za koncept prednostne preskrbe, do katerega so bili upravičeni le nekateri. Republiška pisarna je protestirala zoper prednostno preskrbo, saj je po njihovo prihajalo do neupravičene diskriminacije. Skupaj z drugimi regionalnimi pisarnami je protestirala pri vladi v Beogradu, ta pa je sistem prednostne preskrbe ukinila.⁶² Živilske nakaznice so se sicer obdržale vse do marca 1948, ko jih je zamenjal sistem zajamčene zvezne in republiške preskrbe, s katerim je država več kot polovici prebivalstva mesečno zagotovila določeno količino potrošniških in industrijskih nakaznic oziroma industrijskih točk (poleg gotovine je moral imeti kupec para čevljev še 40 industrijskih točk, za

⁵⁸ Woodbridge, UNRRA, II, str. 168–169.

⁵⁹ V UNRRINIH virih so se zmotili in kratico zapisali kot DASP Ljubljana. Več v: ARMS, S-1021-0024-20. Monographs. Yugoslavia. Vol. II. Attachment 4, str. 9.

⁶⁰ Prav tam.

⁶¹ Jože Prinčič: Racionirana preskrba. V: Slovenska kronika XX. stoletja. 1941–1995. Ljubljana 1996 (dalje Prinčič, Racionirana preskrba), str. 106.

⁶² ARMS, S-1021-0024-20. Monographs. Yugoslavia. Vol. II. Attachment 4, str. 9–10.

obleko 20 točk itd.). Sistem garantirane preskrbe je bil ukinjen leta 1952.⁶³

Bernard Forbes je v poročilu o delovanju UNRRE v Sloveniji zapisal, da je pisarna s svojim delom in humanitarno pomočjo dosegla, da se je bodo Slovenci spominjali kot organizacije, ki jim je priskočila na pomoč, ko so jo najbolj potrebovali. UNRRA je pomagala številnim, ki bi sicer umrli zaradi lakote, pomanjkanja oblačil ali bolezni. Dodal je, da je pisarna preko obveščanja javnosti dosegla, da Slovenci jasno vedo, katere države so jim omogočile potrebno pomoč, ter da te zavesti ne more omajati nobena propaganda bodisi takoj po odhodu UNRRINIH uradnikov bodisi kadarkoli v prihodnosti. Kot dokaz je spomnil na dogodek, ko je Ljubljčan ogovoril sodelavca ljubljanske pisarne, ki je čakal na prihod UNRRINEGA vlaka z zalogami. Slednji je stal na ljubljanski železniški postaji, obkrožen z dvema tovornjakoma, terenskim vozilom in avtomobilom, na katerih je bilo z velikimi tiskanimi črkami napisano UNRRA. Ko je na peron prispel še vlak, ki je imel tako na lokomotivi kot na vagonih tudi napis UNRRA, se je Ljubljčan obrnil k uradniku in vprašal: »*Mar je sploh še kaj, česar ne dobimo od Unrre?*«⁶⁴ Težko bi trdili, da je UNRRA od 15. aprila 1945 do 20. junija 1947, ko je ukinila Jugoslovansko misijo, uspela v celoti obnoviti gospodarstvo Jugoslavije, s tem pa tudi Slovenije. Zagotovo pa je s svojim posredovanjem pomagala tisočim Jugoslovanom, da so lažje prebrodili težke čase. S hrano, obleko, zdravili in izgradnjo bolnišnic je prebivalstvu pomagala pri izboljšanju življenjskih razmer, s tehniko in kmetijsko mehanizacijo pa je pomembno prispevala pri potrebnem zagonu jugoslovanskega gospodarstva. V dveh letih je UNRRA dostavila Jugoslaviji:⁶⁵

Oblika pomoči	Vrednost v ameriških dolarjih (\$)	Teža v britanskih tonah (1 britanska tona = 1016kg)
Hrana	135,029,700	1,200,306
Oblačila, tekstil in obutev	81,785,200	89,061
Zdravstvo in saniteta	19,911,600	20,822
Agrarna rehabilitacija	36,044,300	234,843
Industrijska rehabilitacija	108,147,200	1,018,599
Prezem vojaških zalog	34,724,00	130,165
SKUPAJ	415,642,000⁶⁶	2,693,796

⁶³ Prinčič: Racionirana preskrba, str. 106.

⁶⁴ »Is there anything we don't receive from UNRRA?« Besedo »anything« je podčrtal avtor poročila. Več v: ARMS, S-1021-0024-20. Monographs. Yugoslavia. Vol. II. Attachment 4, str. 14.

⁶⁵ Woodbridge, UNRRA, II, str. 169.

⁶⁶ Glede na naraščanje vrednosti dolarja bi bil znesek danes vreden 5 milijard 300 milijonov dolarjev. Več na: Measuring Worth - Relative Worth Calculators and Data Sets, <http://www.measuringworth.com>, 22. 12. 2012.

Kornelija Ajlec

UNRRA IN YUGOSLAVIA AND SLOVENIA

S u m m a r y

Immediately after the end of World War II the UNRRA personnel, in charge of assisting Yugoslavia in its rehabilitation, arrived to this country. Although the tasks of UNRRA focused especially on providing assistance in the field by providing training in the use of new mechanisation and machines as well as medical care, the Yugoslav government kept a lid on such aid. It believed it could take care of such problems itself, and in its opinion it needed help especially with the supply of urgently needed necessities such as food and clothes as well as raw materials vital to the start-up of the industrial and agrarian sectors. The UNRRA representatives complied with the wishes or demands of the Yugoslav authorities and focused especially on ensuring a suitable supply of goods for Yugoslavia and thus also Slovenia. The latter became the centre of the freight transport routes for several parts of Yugoslavia, since the goods from the ports in Trieste and Germany arrived through its railways. Certain irregularities took place during the division of the aid, but ultimately these did not disrupt the cooperation between UNRRA and the Yugoslav government. At the conclusion of UNRRA operations in Slovenia and Yugoslavia it turned out that the UNRRA Yugoslav mission was the most extensive in terms of scope and financing, since UNRRA provided aid to Yugoslavia that would today amount to over 5 billion dollars.